

Tárgyalások két „egyenrangú” állam között

Beszélgetés Hollósi Gábor történésszel
A pozsonyi hídfő című új könyvéről

Nemzetünk legnagyobb tragédiája a 1920. június 4-i dátumhoz kapcsolódik, amikor az antant hatalmak csatlósai számára óriási területeket vettek el hazánktól. Sajnos a második világhégés során sem a győztesek oldalán állt Magyarország, így az 1947-hez fűződő párizsi békeszerződés tovább csonkította határainkat. A pontos határvonallal kijelölése egy magyar–csehszlovák tagokból álló határrendező bizottság feladata volt, amelynek munkáját és eredményeit Hollósi Gábor történész *A pozsonyi hídfő* című hiánypótló munkájában rendkívüli részletességgel mutatja be.

– *A kötet fő témája a párizsi békeszerződés kapcsán kialakítandó határok kijelölésének története. Miért lépett fel Csehszlovákia Trianon után újabb területi igényekkel?*

– A beneš-i emigrációs politizálás sikere, hogy Csehszlovákia a második világháborút – ellentétben Magyarországgal – a győztesek oldalán fejezhette be. Ez még a szovjet érdekszférán belül is szélesebb lehetőségeket nyitott Csehszlovákia állami és területi érdekeinek érvényesítésére. Mindazonáltal a csehszlovák kormány az 1946. április 10-i jegyzékében „csak” Horvátjárfalu, Oroszvár, Dunacsún, Rajka és Bezenye falvak átadását kérte, pedig korábban még „Vácról és Miskolcra szálltunk” – Martin Hano szlovák újságíró szavaival élve.

– *Mit nevezünk pontosan pozsonyi hídfőnek? Miért ez az elnevezése?*

– A pozsonyi hídfő az egykori Pozsonyligetfalu települését jelenti, mely már a trianoni békediktátum előtt, 1919 augusztusában Csehszlovákiához került. E település ma már Pozsony panelházakkal beépített, „dunántúli” része. A hídfő kifejezés konkrét és átvitt értelemben is értendő. Ligetfalut

és Pozsonyt ugyanis 1880-tól már állandó híd – a Ferenc József híd – kötötte össze. Képletes értelemben katonai hídfőállásról van szó, amelynek az volt a célja, hogy a csehszlovák hadsereg saját államterületen tudja átlépni a Dunát egy Magyarország elleni hadművelet esetén.

– *Mi volt az oka, hogy éppen a magyar–csehszlovák Határrendező Bizottság tevékenységét vizsgálta ennyire behatóan?*

– Pályafutásomat a Magyar Országos Levéltárban kezdtem, és mint jogvégzett kutatót elsősorban a nemzetközi jogi szolgálmat alapító bilaterális egyezmények érdekelték. Így került a kezembe Magyarország lejárt szerződéseinek áttekintésekor az úgynevezett „passage-egyezmény”, a pozsonyi hídfőhöz kötődő szerződéskomplexum részeként. Természetesen nyomban elkezdtem összekeresni hozzá az előkészítő anyagokat, és ekkor bukkantam rá a Magyar–Csehszlovák Határrendező Bizottság első ülészakának jegyzőkönyveire. Ezek aztán meghatározták kutatómunkám további irányát.

– *Hogyan jellemezhetnénk a Bizottság tagjait, valóban ők voltak a legalkalmasabbak arra, hogy hazánk érdekeit képviseljék a tárgyalásokon?*

– Bár az elnök, a református egyházi berkekben később hírhedtté vált Kiss Roland igyekezett képviselni a magyar érdeket, tény, hogy ő pártvonalról érkezett, így kellő diplomáciai jártassággal nem rendelkezett. Munkáját a magyar küldöttségben (többek között) a szintén aláírásra is jogosult tag, a nemzetközi jogász Szondy Viktor segítette, akinek tudását elismerték a csehszlovákok is. Szondy viszont a háború után már megtört, idős ember volt, aki – Jakabffy Imre, a magyar küldöttség kartográfus szakértője által írt visszaemlékezés szerint – a tárgyalásokon el-elbóbiskolt. Ezért beceneve „Szundi bácsi” volt.

– *Mennyire volt erős a Bizottság pozíciója?*

– Bár a határrendező bizottsági tárgyalások a párizsi békeszerződés aláírását követően zajlottak – elvileg tehát már két egyenrangú állam között –, a ’40-es évek második felében történelmi mélypontjára süllyedt a magyar–csehszlovák viszony. Ez a magyar – vagy pusztán az ésszerűség alapján álló – érdekérvényesítésre rendkívül károsan hatott. Elég csak a csehszlovákiai magyarságot folyamatosan érő sérelmekre utalni – Beneš-dekrétumok, kitelepíté-

sek –, hiszen az ezekkel kapcsolatos panaszok hátráltatták az esetek többségében egyébként nem is illetékes Határrendező Bizottság munkáját.

– *Miért húzódtott el 1947-től egészen 1949-ig a tárgyalássorozat?*

– A magyar–csehszlovák határrendező bizottsági tárgyalások 1947 októberében indultak meg, a vízügyi kérdésekben történő megállapodás azonban az évbe már nem fért bele. A következő tárgyalási év első fele eredménytelen volt: a Rábaszabályozó Társulat vagyonaért Csehszlovákia nem akart kártalanítást fizetni, az elcsatolt területekről menekülő lakosság miatt pedig – terven felül – egy „önként” áttelepülőkre vonatkozó megállapodást is ki kellett dolgozni. A megállapodások csak 1948 októberére kerültek aláírásra alkalmas állapotba, 1949 elején még a francia szöveg egyeztetése folyt Prágában.

– *Mi okozta a legnagyobb vitákat a két ország között, ezek hogyan végződtek?*

– Mindenekelőtt az, hogy a békeszerződéshez csatolt térképen rosszul húzták be az új határvonalat, ami így a rajkai zsilipet használhatatlanná tette volna. A tárgyalások eredményeként a rajkai zsilip visszaeresztő csatornája magyar területen maradt. Pénzügyi kérdésekben nem sikerült megállapodni, Csehszlovákia semmiért sem volt hajlandó fizetni.

– *Hogyan érintette mindez az elcsatolt három község lakosságát? Tudott-e tenni érdemi lépéseket a Határrendező Bizottság az ő érdekében?*

– Míg a csehszlovák küldöttségnek az új határvonal mielőbbi kijelölése volt az érdeke, a magyar küldöttségnek az, hogy az ott ma-

radó lakosság részére még a csehszlovákiai magyarság egészénél is kedvezőbb jogállást teremtsen. Többek között ezt szolgálta a Beneš-dekrétumokkal szemben kicsikart emberi és polgári jogi nyilatkozat, amit persze nem tartott be Csehszlovákia. A magyar küldöttség próbált, de nem tudott túl sokat tenni a jogsértés ellen, mivel már nem volt Magyarország birtokában a terület.

– *Hogyan zajlottak az áttelepítések, volt-e lakosságcsere?*

Az 1946 februárjában aláírt lakosságcsere-egyezmény rossz tapasztalatai miatt a magyar küldöttség azzal az utasítással tárgyalt, hogy az elcsatolt három községre vonatkozó hasonló megállapodástól el kell zárkóznia. A lakosságcsere helyett az emberi és polgári jogokról szóló csehszlovák nyilatkozat a helyben maradás lehetőségét biztosította volna. Ám mindhiába: a csehszlovákiai magyarság egészét érintő hátrányos intézkedéseket kiterjesztették az ott maradó lakosságra is, amely elkezdett menekülni. Ennek „jogi mederbe” terelése az „önként” áttelepülőkről szóló megállapodással történt meg.

– *Milyen vonatkozásai voltak a megállapodásnak a három település elcsatolásán túl határrendészeti és földrajzi szempontból?*

– A csehszlovákok a térségben is a természetes határokhöz ragaszkodtak volna a határörizet megkönnyítése miatt. A Gutorsziget azonban megosztásra került a rajkai zsilip használhatósága érdekében, így ott természetes határ nem jött létre. Magyarország számára a párizsi békeszerződés vízügyi szempontból is rendkívül hátrányos volt, hiszen a három községgel együtt elcsatolta a Mosoni-Duna kiágazási szakaszát,

a dunacsúni zsilipet, az oroszvári vízmércét, továbbá a magyar területet védő gátakat is. A vízügyi megállapodás az ebből következő hátrányokat igyekezett mérsékelni.

– *Miért nem dolgozták fel már korábban ezt a történetet a kutatók?*

– A Magyar–Csehszlovák Határrendező Bizottság jegyzőkönyveinek feltárása nem volt egyszerű feladat, mivel az első ülészak jegyzőkönyvei a Külügyminisztérium „adminisztratív”, a másodiké és a harmadiké viszont már a „titkos” iratai között, ráadásul azon belül is két különböző helyen vannak a levéltárban. A Vízügyi Albizottság pedig a napi üléseiről jegyzőkönyvet sem vezetett, csupán feljegyzések maradtak fenn. Még a második ülészak anyagának feltárása után is kérdéses volt vállalkozásom sikere; képzelhetik, mekkora volt az örömöm, amikor a harmadik ülészak anyagát is meggletem előbb szlovák, majd magyar nyelven.

– *Röviden összefoglalná a kutatás menetét: hogyan zajlott a források felkutatása, és mennyi időt vett igénybe a dokumentáció feldolgozása?*

– Könyvem hatévi kutatómunka eredménye. A témát még országos levéltárosként kezdtem, de mint a VERITAS Történetkutató Intézet tudományos főmunkatársa fejeztem be – más kérdés, hogy egy könyv egyáltalán befejezhető-e. A kiindulópontot mindig az egyes megállapodások szövege jelentette, a kötetet is eszerint tagoltam fejezetekre. Az egyes megállapodásokhoz összekerestem a vonatkozó tárgyalásjegyzőkönyv-részleteket, továbbá a levéltári anyag más részeiből az előkészítő anyagokat is hozzágyűjtöttem.

Kopácsy Gergely